

Ateities gyvenimas miestuose

Kaip atrodys žmonių gyvenimas ateities miestuose, kurie neabejotinai augs? Ar neteks kaisti mažuose daugiaaukščių butuose neturint nė lopinėlio gamtos šalia? Ar lengvai vaikai pasieks mokyklą, o mes – darbą? Galiausiai kiek taršiai ir taupiai gyvensime? Atsakymai į daugelį panašių klausimų turi didžiulę įtaką kiekvienam miesto gyventojui, o tie, kurie šiuos atsakymus pateikia, iš tiesų sprendžia mūsų gyvenimo mieste kokybę.

Ramutė ŠULČIENĖ

Dar maždaug prieš dvidešimt metų beveik nekalbėta apie gyvenimo kokybę miestuose: kas ją lemia, kaip sukurti miestą ir pastatus, kad jie būtų draugiški ir gyventojams, ir aplinkai. Šiandien gyvenamosios aplinkos ir architektūros kokybės klausimai jau aptariami ne tik uždaruose susirūpinusių ateitimi rateliuose, bet ir mokslinėse konferencijose. Jie taip pat nugula aukščiausio lygmens politikų rekomendacijose bei įstatymuose.

Pasak Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VILNIUS TECH) Urbanistikos katedros vedėjos, architektės prof. Dalios Dijokienės, tai, kad vis daugiau dėmesio skiriama miestiečių gyvenimo kokybei, yra labai pozityvi tendencija, nes problemos miestuose ateityje tik aštrės. „Naują požiūrį į miestų planavimą paskatino realybė, kurios nebegalime ignoruoti, t. y. sparti urbanizacija – di-

dėjantis gyventojų skaičius miestuose, jų tankėjimas bei klimato kaitos problemos. Žmonės susimąstė, kad turime ką nors daryti kitaip, jei norime gyventi kokybiškoje aplinkoje. Apie tai svarstyti pradėjo ir specialistai, ir plačioji visuomenė. Sakyčiau, šiuo metu yra juntamas netgi tam tikras skubos jausmas, ypač siekiant pritaikyti miestus klimato kaitos pasekmėms. Įvairiais lygmenimis teikiamos rekomendacijos dėl gyvenamosios aplinkos ir architektūros objektų kokybės, įvairūs principai, kuriais reikėtų remtis, ir galiausiai įstatymai, kurie įpareigoja tai daryti“, – apie pasikeitusį požiūrį kalba pašnekovė.

Pasaulinis susirūpinimas

Prof. D. Dijokienės teigimu, šios temos svarbą rodo jai skiriami moksliniai tyrimai, tai, kad kokybės elementai vis labiau reglamentuojami teisiškai, o svarbiausia – sulaukiama tarptautinio dėmesio. „Kai apie kokybišką architektūrą, aplinką buvo pradėta kalbėti aukščiausiu tarptautiniu lygmeniu, atgarsiai pasiekė ir mus, ir kitas šalis. Daugiau dėmesio kokybės aspektams Europos politikoje pradėta skirti nuo 2015 m. Paminėti reikėtų Davoso deklaraciją, Naująją Leipcigo chartiją, ES miestų darbotvarkę, žaliąjį kursą. Visuose šiuose tarptautiniuose dokumentuose kalbama apie gyvenamosios aplinkos kokybę mieste. 2020 m. Europos Komisijos pirmininkė Ursula fon der Lejen pristatė naujojo europinio bauhauso projektą. Paprastai sakant, tai yra Europos

Komisijos siūlymas visoje Europoje susitarti, kaip atrodys mūsų miestai, tvarkomi vadovaujantis pažangiausiais ekologiniais, kultūriniais ir socialinės sanklodos standartais. Naujasis europinis bauhausas nėra susijęs vien tik su miestų architektais – tai yra bendras visuomenės uždavinys. Jeigu pažiūrėtume dar globaliau, apie kokybę miestuose kalbama ir Jungtinių Tautų tvaraus vystymosi darbotvarkėje iki 2030 m.: joje nustatytas įtraukų, saugių, atsparių ir tvarių miestų siekis“, – iniciatyvas projektuoti miestus pagal naujus standartus vardija mokslininkė.

Profesorė tvirtina, kad vieni ryškiausių, labiausiai inicijuojamų pokyčių susiję su klimato kaita: skatinama mąstyti ne apie žmogų, o pirmiausia apie planetą ir imtis veiksmų klimato kaitai pažaboti. Vis dėlto, pašnekovės nuomone, svarbu siekti, kad rūpinimasis klimato kaita, susiję sprendimai būtų derinami su miestiečių gyvenimo kokybe. „Realybė tokia, kad pasaulis vis labiau urbanizuojamas ir miestas tampa labiausiai paplitusia gyvenamąja aplinka. Nuo 2007 m. daugiau nei pusė pasaulio gyventojų gyvena miestuose, ir prognozuojama, kad iki 2030 m. ši dalis išaugs iki 60 proc. Kalbant apie miesto gyvenimą, neabejotinai reikia atsižvelgti į itin daugiasluoksni reiškinį“, – teigia architektė.

Aptariama konferencijose ir knygose

Dar iki visuotinio tarptautinio susirūpinimo gyvenamosios aplinkos ir architektūros objektų kokybe šiuos klausimus jau kurį laiką kėlė mokslininkai. Pavyzdžiui, Lietuvos architektų rūmai kartu su VILNIUS TECH Architektūros fakultetu architektūros kokybės klausimams skirtas konferencijas organizuoja beveik dešimtmetį. Užsienio mokslininkai šiems klausimams taip pat skiria itin daug dėmesio. Profesorė išskiria Karališkojo britų architektūros instituto (*Royal Institute of British Architects*) 2021 m. išleistą Robo Kouvano urbanistinio projektavimo vadovą architektams, dizaineriams ir miesto planuo-

tojams „Essential Urban Design: A Handbook for Architects, Designers and Planners“. „Ši knyga yra praktinis vadovas, kuriame pateikiama esminė informacija, reikalinga kasdieniame miesto projektavimo procese. Pasak autoriaus, kiekvieno pastato, gatvės, kvartalo, urbanistinės vietovės turėtume „paklausti“, kaip jie užtikrins aukštą gyvenimo kokybę kintančiomis sąlygomis, įskaitant pandemijas ir chaotiškai kintantį klimatą“, – reikšmingą leidinį pristato pašnekovė.

Įtvirtinta įstatymu

Pasak profesorės, kalbos jau tampa ir darbai. „Pavyzdžiui, 2017 m. Lietuvoje buvo priimtas Architektūros įstatymas, kuris yra labai svarus žingsnis architektūros srityje kokybės link. Pažangu ir pagirtina yra tai, kad architektų bendruomenė (ir ne tik) sutarė, kad architektūros kokybė yra svarbus klausimas ir netgi buvo sutarta dėl 10 kriterijų, kurie yra reikšmingi architektūros kokybei. Svarbu paminėti, kad nuo 2017 m., įsigaliojus LR architektūros įstatymui, pradėjo veikti penkios Regioninės architektūros tarybos. Tai yra tam tikras patariamasis balsas, kai miestuose rengiami sudėtingesni projektai ar konkursai. Savivaldybės gali kreiptis į šiuos architektus prašydamos papildomo įvertinimo ir rekomendacijų. O štai Vilniaus savivaldybė ir pati yra pateikusi tam tikrų rekomendacijų, kad projektų autoriai įsivertintų savo projektinių pasiūlymų kokybę. Paskelbtos 10 kokybiškos architektūros taisyklių ir 12 gatvių pertvarkymo Vilniuje principų“, – sako prof. D. Dijokienė.

Trūko aiškumo

Nors 2017 m. priimame įstatyme atsirado 10 architektūros kokybės kriterijų, jie liko gana lakoniški, kartais kriterijų apibūdinantys vos vienu žodžiu, tarkime, „estetika“. Ką tai turėtų reikšti įgyvendinant principus praktiškai, kiekvienas architektas galėjo interpretuoti savaip. Net ir penkiose Regioninės architektūros tarybose vis kildavo diskusijų, kaip vadovautis šiomis rekomen-

Architektė prof. Dalia Dijokienė teigia, kad aplinkos kokybę lemia ir jos gyventojų požiūris

kuriamas dabar

dacijomis. Siekdama didesnio įstatymo aiškumo, Aplinkos ministerija pernai kreipėsi į VILNIUS TECH Architektūros fakultetą. Prof. D. Dijokienė tvirtina, kad po ilgų svarstymų jau artėjama prie galutinio rezultato. „Jeigu siekiame kokybiško miesto, būtina ieškoti sąlyčio taškų tarp estetikos, meno, mokslo, darnaus planavimo, technologijų ir inovacijų. Išties daug ką reikia apmąstyti prieš imantis naujo projekto mieste. Tačiau be viso to gyvenimas mieste ateityje negalės būti kokybiškas, pernelyg daug iššūkių mūsų laukia“, – neabejoja architektė.

Kaip paaiškina pašnekovė, vieni kokybės kriterijai turi skatinti atsižvelgti į objekto santykį su aplinka, kurioje jis atsiranda, likusieji – atkreipti dėmesį į apie paties pastato ar kvartalo kokybę. „Štai, pavyzdžiui, pirmuoju kriterijumi projektuotojai įpareigojami miestą įvertinti įvairiais sluoksniais ir tik tada imtis darbo. Šis kokybės kriterijus pavadintas urbanistiniu integralumu. Tai reiškia, kad projektuotojas turi išsiaiškinti, koks yra urbanistinis konkrečios vietovės, kurioje bus statomas pastatas, audinys, pavyzdžiui: koks ten yra gatvių tinklas, užstatymo tipas, istorinis vietovės kontekstas, gamtinė situacija, kokie gyventojai ten gyvena, netgi koks žmonių gyvenimo būdas yra susiklostęs vietovėje ir t. t. Kokybiška architektūra neišvengiamai turi atliepti ir darnaus vystymosi principus, pavyzdžiui, išteklių naudojimą. Galbūt pastatus įmanoma perdaryti, o ne griauti? Nauja statyba neturi prisidėti prie klimato kaitos, o naujos erdvės dar ir turi būti jaukios, patogios žmonėms, atitinkančios jų poreikius“, – apie kokybiškos aplinkos kūrimą kalba profesorė.

Atspirties taškas – vaikai

Atkreipiamas dėmesys, kad kokybiškame mieste pastatai, ypač viešieji, turėtų turėti ne vieną funkciją. Sakykime, mokyklą reikia projektuoti taip, kad vakare ji galėtų virsti bendruomenės centru, o užklupus karščiams ar kitoms stichijoms – galbūt ir prieglobsčiu nuo jų. Pasak prof. D. Di-

jokienės, keičiasi net ir požiūris į nekilnojamąjį kultūros paveldą. „Jį ir toliau turime saugoti, tačiau jeigu kuriose nors vietovėse jo nėra, tai nereiškia, kad jos neturi paveldėtų vertingų dalykų, savo istorijos ir atminties. Svarbu, kad projektuotojai išsiaiškintų ir suprastų, kas toje vietovėje vertinga, ir tas vertes puoselėtų“, – pabrėžia architektė.

Apibendrinama gyvenamosios aplinkos ir architektūros kokybės klausimus, pašnekovė prisimena britų architekto R. Kouvano mintį. „Jis yra atkreipęs dėmesį, kad projektuoti aplinką reikėtų orientuojantis į vaikus: gatvėse turėtų orientuotis 6-mečiai, kvartaluose – 9-mečiai, o miestuose – 12-mečiai. Manau, tai yra labai geras orientyras visiems architektams – jeigu aplinkoje bus patogų, aiškų ir gera vaikams, taip bus ir visiems kitiems“, – neabejoja profesorė.

Labiausiai vertina gerą susisiekimą

2018 m. Jungtinių Amerikos Valstijų Jeilio universiteto mokslininkai atliko tyrimą, kuriuo siekė išsiaiškinti, kokioje aplinkoje gyvena laimingiausi žmonės. Buvo apklausta daugiau nei 300 tūkst. gyventojų. Net 90 proc. jų įvardijo, kad teigiamoms emocijoms įtaką daro tai, kur yra gyvenamoji vieta. Dauguma apklaustųjų teigė esantys nelaimingi, jei jų gyvenvietėje nėra patogaus susisiekimu su darbu, ugdymo įstaiga ar prekybos centru. Laimingiausi jaučiasi tie respondentai, kurie iki darbo ar kitos reikiamos vietos gali nueiti pėsčiomis ar nuvažiuoti dviračiu. Prof. D. Dijokienė sako, kad patogios infrastruktūros buvimas, t. y. susisiekimas ir judėjimo galimybės, yra vienas esminių kokybiškos gyvenamosios aplinkos kriterijų. „Už viską mes šiandien mokame laiku. Todėl geras, patogus susisiekimas neabejotinai kuria kokybiškesnį gyvenimą mieste“, – teigia pašnekovė.

Mokslininkė atkreipia dėmesį, kad europiniuose miestuose jų plėtra vyksta palei transporto arterijas. Jeigu netoli gyvenamosios vietos yra, sakykime, ge-

Šiuo metu daugiau nei pusė pasaulio gyventojų gyvena miestuose. Prognozuojama, kad iki 2030 m. jų išaugs iki 60 proc. Žygimanto Gedvilos („BNS Foto“) nuotr.

ležinkelio stotis, tokie būstai yra paklausesni, jų kainos didesnės, nes susisiekimas labai prisideda prie gyvenimo kokybės. „Jeigu pažiūrėtume į Vilniaus situaciją, matytume, kad kol kas einame ne visai teisingu keliu. Tai lemia didelis lietuvių noras gyventi nuosavuose namuose. Miestas vis plečiasi į šonus, kur nėra jokios infrastruktūros, tačiau nuosavų namų gyventojai kartu nori ir miestietiškos gyvenimo kokybės. Kai tenka vežioti vaikus į mokyklą, neįmanoma pėsčiomis pasiekti parduotuvės, kyla nepasitenkinimas ir reikalaujama mieste tiesti naujus kelius, paleisti daugiau viešojo transporto. Tačiau taip naudoti visų miestiečių į biudžetą suneštus pinigus, būkime atviri, – neracionalu“, – apie lietuviško mentaliteto ypatumus kalba prof. D. Dijokienė.

Daug kaimynų nebūtinai trukdo

Architektė pasakoja apie „15 minučių miesto“ koncepciją. Tai reiškia, kad gyventojas turi galėti pėsčiomis pasiekti kasdienybėje svarbiausias įstaigas – parduotuvę, darželį, mokyklą – per 15 minučių. Šie objektai turi būti arčiausiai gyvenamosios vietos. Kiti objektai, tokie kaip medicinos įstaiga, biblioteka, kultūros vietos ar ne maisto prekių parduotuvės, gali būti nutolę labiau.

Didžioji dalis gyventojų mūsų miestuose gyvena masinės statybos gyvenamuosiuose rajonuose. Vis dėlto pašnekovė sako, kad nei daugiabučiai, nei gyventojų tankumas, nei miesto dydis savaime nelemia prastesnės gyvenimo kokybės. „Gyventojų skaičius įtakos, galima sakyti, neturi. Labiau priklauso

nuo to, kaip yra suprojektuotos viešosios, bendruomeninės ir privačios erdvės bei patys būstai. Jeigu žmonėms dideliame mieste patogų judėti, jie lengvai pasiekia paslaugas, o šalia daugiabučių turi žaliųjų erdvių, gyvenimo kokybę gali vertinti net labai aukštai“, – sako architektė. Didelis gyventojų skaičius, pasak pašnekovės, tam tikra prasme yra netgi pranašumas – atsiranda galimybė organizuoti greitąjį transportą, tokį kaip metro ar tramvajų. Yra aiškiai apskaičiuota, kiek turi būti gyventojų, kad apsimokėtų tiesti, sakykime, metro liniją, ir Vilniuje jų dar gerokai trūksta. Greitasis transportas pagal gyventojų skaičių sostinėje vis dar lieka per brangus.

Prisidedame ir patys

Prof. D. Dijokienė įsitikinusi, kad kokybišką ir patogų gyventi miestą kuria ir jo gyventojai. „Mūsų aplinkos kokybė labai priklauso nuo mūsų pačių požiūrio – pirmiausia turėtume jausti savo aplinkos (buto ar namo, kiemo, kvartalo, miesto bei šalies) šeiminkais. Per sovietinius daugiabučius šį jausmą praradome, tenka jį ugdytis iš naujo“, – apgailestauja architektė. Ar statomi nauji daugiabučiai veikia kitaip? „Tikrai kitaip – jie projektuojami taip, kad turėtų aiškias ribas, savo kiemus, formuojamos bendrijos. Visa tai lemia savininko jausmą. Turime ne vieną puikų pavyzdį, kai sąmoningos bendruomenės aktyviai formuoja savo aplinką, rūpinasi jos kokybe. Tai Užupio, Balsių bendruomenės Vilniuje, Žemųjų Šančių Kaune. Manau, rastume ir daugiau gerų pavyzdžių Lietuvoje“, – neabejoja profesorė.